

Libera, Jerzy / Zakościelna, Anna

Sprawozdanie z drugiego sezonu badań wykopaliskowych późnoplejstocenijskiego obozowiska z kręgu kultur tylczakowych w Pawłowie, stan 4. pow. Sandomierz

---

Archeologia Polski Środkowowschodniej 6, 9-13

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BADANIA TERENOWE W 2000 ROKU – FIELD WORK IN 2000

JERZY LIBERA, ANNA ZAKOŚCIELNA

SPRAWOZDANIE Z DRUGIEGO SEZONU BADAŃ WYKOPALISKOWYCH PÓŻNOPLEJSTOCENSKIEGO OBOZOWISKA Z KRĘGU KULTUR TYLCZAKOWYCH W PAWŁOWIE, STAN. 4, POW. SANDOMIERZ

W drugim sezonie badań przeprowadzonych w dniach 24 lipca – 19 sierpnia 2000 r. prace skoncentrowano w części SW stanowiska¹. Wytyczono trzy wykopy w miejscu łagodnego spadku lessowego cypla: 1/2000 – o wymiarach 10 x 3 m (równoległy do wykopu z roku ubiegłego – 1/1999), 2/2000 – 11 x 3 m (prostokąt do poprzedniego) oraz 3/2000 – 10 x 2 m (równoległy do wykopu 2/2000). W obrębie wykopu 1/2000 z eksploracji wyłączono na całej długości pas szerokości 0,3 m od strony magistrali, stanowiący między rozgraniczającą pola Stompóra i Stankiewicza. Łącznie przebadano powierzchnię 76 m². Eksplorację wykopów prowadzono warstwami mechanicznymi o miąższości 5 cm, dostosowanymi do nachylenia stoku. Zabytki nie tworzące zwartych układów dokumentowano trójwymiarowo.

Z wykopu 1/2000 uzyskano wyłącznie pojedyncze artefakty krzemienne zalegające stosunkowo płytko, poczynając od warstwy ornopróchnicznej (do 20 cm), poprzez trzy pierwsze warstwy przemywania (15 cm poniżej). Brak było jakiegokolwiek materiału w wykopie 3/2000 położonym najwyżej w obrębie badanego obszaru.

W wykopie 2/2000 usytuowanym na wyraźnie opadającym stoku w kierunku suchej doliny, bezpośrednio po zdjęciu humusu w obrębie słupów 0IV i 0V oraz pasów 23 i 24 odkryto strop bardzo zwartej krzemienicy (D) o wymiarach 1,8 x 0,6 m. Zasadnicza miąższość zabytków zalegania sięgała do spągu V warstwy mechanicznej. Jest to niezbyt dobrze wykształcony poziom B gleby. Pojedyncze zabytki zarejestrowano także w niższych poziomach (warstwy VI-XII). W tej części obozowiska spoczywają one w smugowanych warstwach koluwiów lessowych i podbudowane są kolejnym poziomem koluwiów, z którego wydobyto pierwsze na stanowisku fragmenty zwierzęcych kości. Nie zaobserwowano natomiast gleby kopalnej.

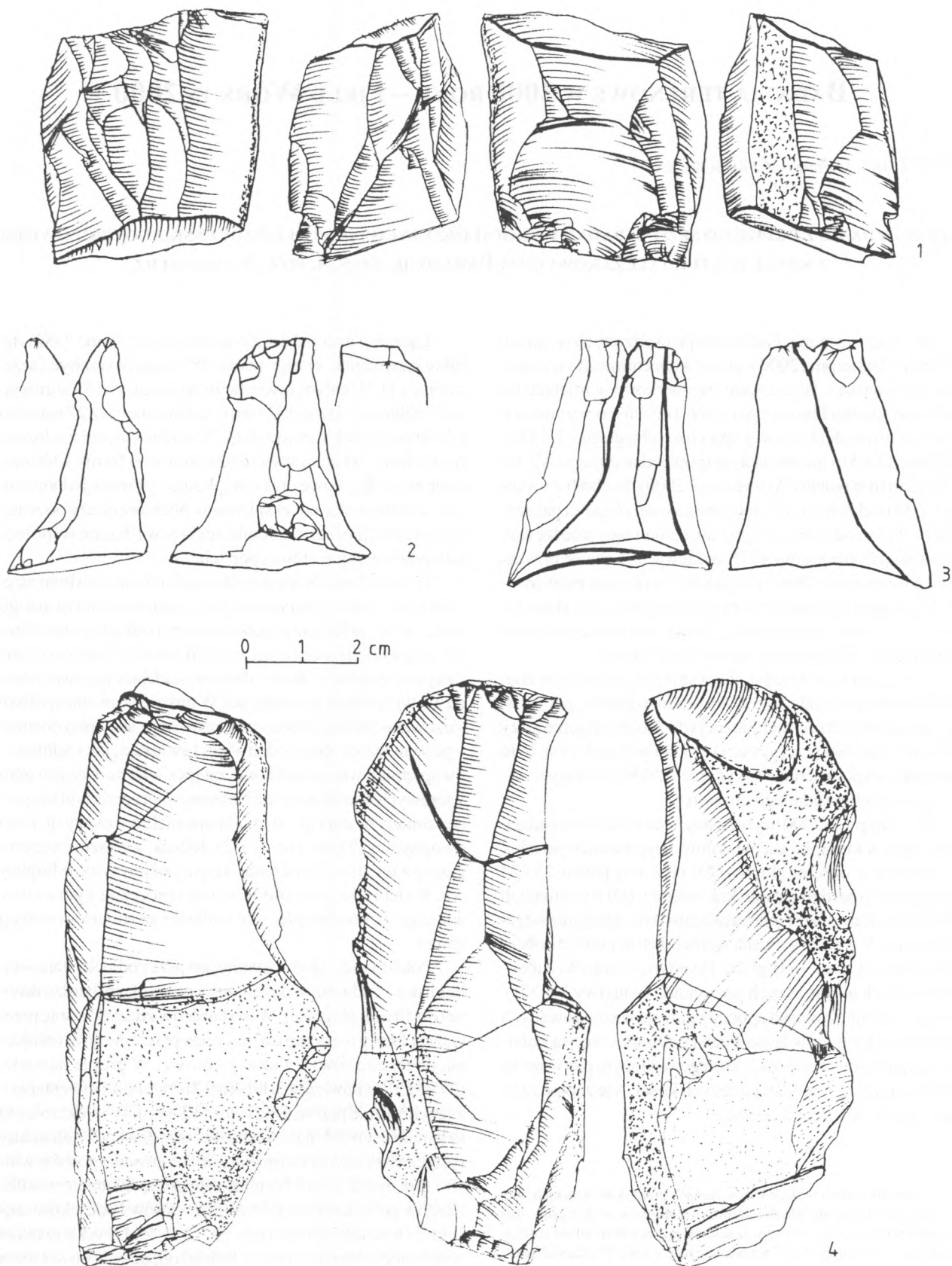
Łącznie z materiałami z powierzchni uzyskano 7382 artefakty krzemienne, z czego ponad 95 % stanowią zabytki krzemienicy D. W całym inwentarzu wyróżniono: 89 surowiaków, obłupni i rdzeni, 152 formy techniczne oraz 27 narzędzi i 4 odpadki z ich formowania. Wśród w całości zachowanych rdzeni (64 egz.) stwierdzono zarówno formy wiórowe, wiórowo-odłupkowe oraz odłupkowe – głównie jednopiętowe, w różnym stopniu eksploatacji. Niektóre okazy po zmianie orientacji przekształcone zostały w rdzenie wspólnie odłupniowe dwupiętowe (por. tab. 1).

Powszechną metodę pozyskiwania półsurowca było rdzeniowanie z pięty uformowanej przy zastosowaniu twardego tłuka. Wióry odbijano z ukształtowanej odłupni poprzedzonej zatępką czołową, o czym świadczą bardzo liczne zatępki pierwotne. Okazy rdzeni posiadające zaprawę boczną lub tylną należą do rzadkości. W trakcie eksploatacji rdzeni stosowano zabiegi naprawcze zarówno w stosunku do pięty – poświadczane przez odnawiaki i świeżaki, jak i odłupni – dwupiętniki, wierzchniki oraz zatępki wtórne. Część rdzeni wiórowych w końcowej fazie rdzeniowania przechodziła proces zmiany orientacji, co upodabnia niektóre okazy do form dwupiętowych (por. ryc. 1: 1-3). Jednak większość egzemplarzy z tej grupy to rdzenie dające półsurowiec odłupkowy. W debitażu pozostałością tego procesu są parawióry znoszące odbocznie pięcisko i odłupki ze zmiany orientacji rdzeni.

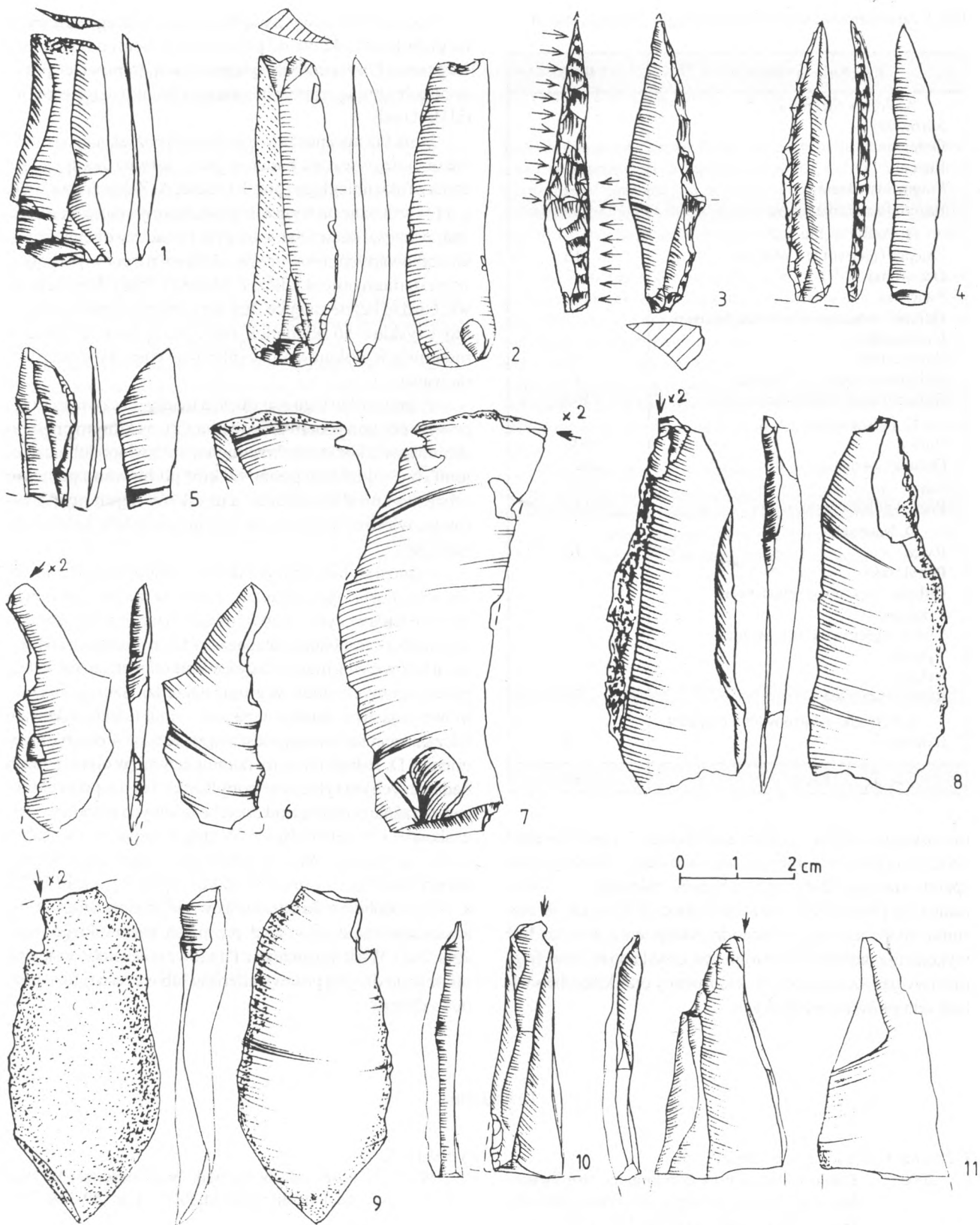
Półsurowiec zdominowany jest przez odłupki stanowiące blisko 1/3 zbioru, w dużej części przez okazy bardzo drobne (do 10 mm długości). Wśród wiórów zdecydowanie przeważają formy mało regularne, często płaskoczynowo skręcone, obecne są również okazy korowe. W grupie narzędzi (27 egz.) – stanowiących blisko 0,36 % całości inwentarza – zdecydowanie przeważają ryłce (12 egz.). W większości są to łamańce lub jedylniki wzdłużne, tzw. płaskate, z charakterystycznymi negatywami płaskimi na stronie spodniej wiórów (por. ryc. 2: 6-11). Na pozostałą grupę składa się po kilka okazów półtylczaków, tylczaków, wiórów i odłupków częściowo retuszowanych (por. ryc. 2: 1-5). Uzyskano także pojedynczy drapacz i raklet. Wśród odpadków powstałych w trakcie formowania narzędzi stwierdzono wyłącznie kilka ryłczaków.

Niemalże cały inwentarz krzemienisty (poza pojedynczymi okazami z surowca świeciechowskiego, ciemnoszarego

Badania finansował UMCS w ramach praktyk studenckich przy współudziale Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Kielcach oraz Urzędu Miasta i Gminy w Zawichoście. W pracach brali udział studenci Katedry Archeologii UMCS roku I i część z roku "0". Konsultatami prac byli: prof. dr hab. Romuald Schild z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie, doc. dr Jan Gurba z Katedry Archeologii UMCS, prof. dr hab. Henryk Maruszczak z Instytutu Nauk o Ziemi UMCS w Lublinie oraz Bodil Bratlund z Archaeoosteological Laboratory Royal Palace Ulrikschal, Solna (Szwecja).

Ryc. 1. Pawłów, stan. 4. Krzemienica D: rdzenie (1, 4 – złożony z dwóch fragmentów), składanki półsurowca odłupkowego (2, 3). Krzemień czekoladowy.

Ryc. 2. Pawłów, stan. 4. Krzemienica D: półtylczaki (1, 5), wiór o łuskany wierzchołku (2), tylczaki (3, 4), rylce (6-11). Krzemień czekoladowy.

Tab. 1. Struktura inwentarza krzemiennego – Pawłów, stan. 4.

Kategoria inwentarza	Ilość
A. Formy rdzeniowe	
Surowiaki	8
Obłupnie	3
Rdzenie	64
Fragmety rdzeni	14
Razem formy rdzeniowe	89
B. Formy techniczne	
Zatępce (pierwotne i wtórne)	116
Odnawiaki	7
Świeżaki	2
Odlupki znoszące odbocznie pięcisko	7
Dwupiętniki	1
Wierzchniki	9
Odlupki ze zmiany orientacji	10
Razem formy techniczne	152
C. Półsurowiec	
Wióry	802
Odlupki, okruchy	2627
Łuski	3685
Razem półsurowiec	7112
D. Narzędzia	
Rylce	12
Półtylczaki	3
Odlupki częściowo retuszowane	3
Drapacze	1
Wióry częściowo retuszowane	4
Tylczaki	3
Raklety	1
Razem narzędzia	27
E. Odpadki z formowania narzędzi	
Rylczaki	4
Łącznie	7382

turońskiego w typie „gościeradowskiego” i narzutowego) wykonany jest z krzemienia czekoladowego, niekiedy silnie spatynowanego. Dotyczy to zabytków zalegających w oraniu oraz pierwszych warstwach mechanicznych. W stosunku do jednego wióra zachodzi podejrzenie, że może być wykonany z radiolarytu lub rogowca. Uzyskano również fragmentarycznie zachowany tłupek kamienny oraz kilku niewielkich odlupków kwarcytowych.

Spoza krzemienicy, z warstwy smugowanego koluwium na głębokości 142 cm od powierzchni ziemi odkryto dwa fragmenty kości silnie sfosylizowanych, stanowiące prawdopodobnie tibia renifera lub małego jelenia (określenie Boddil Bratlund).

Struktura inwentarza krzemiennego pozyskanego w trakcie obecnego sezonu badań w pełni potwierdza spostrzeżenia z roku ubiegłego (por. J. Libera, A. Zakościelna 2000, s. 11) i wskazuje na wyraźny produkcyjny charakter rozpoznanej części stanowiska, o czym świadczy obecność pokawałkowanych surowiaków, obłupni, rdzeni w początkowym stadium obróbki, liczne odlupki i wióry degrosisażowe, bardzo liczne zatępce. Już we wstępnym procesie analizy uzyskano 56 składanek, najczęściej dwu- lub trójelementowych, dokumentujących różne etapy procesu rdzeniowania.

W przypadku tego stanowiska mamy do czynienia z typowym obozowiskiem pracownianym, na którym przyniesione surowe konkretne krzemienne (prawdopodobnie z rejonu Iłży, oddalonej ponad 60 km) poddawano pełnemu procesowi produkcyjnemu, a uzyskany regularny półsurowiec wiórowy i wykonane z niego narzędzia zostały wyniesione.

Analiza stylistyczna w zakresie technologii rdzeniowania oraz morfologii narzędzi – sugerowana po pierwszym sezonie badawczym – potwierdza powiązania uzyskanego inwentarza z zespołami z drapaczami tarnowiańskimi i tylczakami łukowatymi, mimo zdecydowanie odmiennej frekwencji poszczególnych typów w grupie narzędzi. Szczególną wymowę mają dwa – bardzo wyraziste – smukłe lekko łukowate tylczaki z zaretuszowaną podstawą znalezione w obrębie krzemienicy D. Jednak formami dominującymi (w obu sezonach badawczych) są rylce oraz półtylczaki. Tego typu struktura jest wyraźnie odmienna od dotychczasowych zespołów „tylczakowych” z ziem polskich. W grupie zespołów z Katarzynowa, Całowania i Witowa udział rylców prawie zawsze jest niższy od drapaczy oraz tylczaków (por. R. Schild 1975, s. 239). Podobnie niski udział rylców, nie przekraczający 10 %, stwierdzono na stanowiskach przemysłu tarnowskiego (tamże, s. 242). Wiek inwentarza z Pawłowa należałoby wstępnie odnieść do drugiej połowy allerödu lub wczesnej fazy późnego dryasu.

LITERATURA

- Libera J., Zakościelna A.
2000 Pawłów, stan. 4, pow. Sandomierz, woj. świętokrzyskie – nowe późnoplejstocenne obozowisko z lessów sandomierskich, APŚ, t. 5, s. 7-15.
- Schild R.
1975 Późny paleolit, [w:] red.: W. Chmielewski, W. Hensel, Paleolit i mezolit, PZP, t. 1, s. 159-338.

JERZY LIBERA, ANNA ZAKOŚCIELNA

**A REPORT FROM THE SECOND SEASON OF EXCAVATIONS AT A LATE PLEISTOCENE CAMP
A COMPLEX OF CULTURES OF A BACKED BLADES TRADITION FROM PAWLÓW, SITE 4, SANDOMIERZ DISTRICT**

In the second season of investigation focus was placed on the south-western part of the site. From the three trenches which were set up and covered an overall area of 76 sq. metres, only in trench 2, after the removal of humus a top of a dense flint concentration was found (D) which measured 1,8 x 0,6 m and whose thickness was 25 cm. Individual artefacts were recorded at lower levels, that is, up to 60 cm below the ploughing surface.

Including the materials from the surface, 7382 flint artefacts were obtained, of which over 95% are constituted by the artefacts coming from the flint concentration D (Cf. Tab. 1). Within the entire inventory the following forms were distinguished: 89 blanks, pre-cores and cores, 152 technical forms, 27 tools and 4 pieces of tool production waste (Tab. 1). In the group of tools (constituting almost 0,36% of the entire inventory) the dominating forms were burins (12 items). Additionally, a few truncated blades, backed blades, blades, and partly retouched flakes were recorded. Also an end-scraper and a raclette were obtained. Among the flint tool production waste only a few burin spalls were found.

Almost the entire flint inventory (with the exception of two items made of Świeciechów flint, grey Turonian flint of the Go-

ścieradów type, and erratic flint) was made of the chocolate flint which sometimes had strong signs of patina. Individual artefacts were made of quartzite and possibly of radiolarite or hornstone. For the first time at this site, some organic material was obtained in the form of two fragments of tibial bones of a reindeer or a small deer.

The structure of the inventory obtained during this season of excavations clearly points to a production character of this part of the site. We are dealing here with a typical workshop, at which the raw flint material (most probably brought from the area around Hża – some 60 km away from the site) was subjected to processing and the regular flint blanks, blade half-products and tools which were thus obtained were taken away. The dominating technique in obtaining half-products was the use of a hard stamp.

The stylistic analysis concerning the technology of coring and the morphology of the tools supports the connections between the obtained inventory and those of backed blades cultures. The chronology of the camp should be preliminarily referred to the Late Allerod Interstadial or the first half of Younger Dryas.